

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการนำแนวคิดตะวันตกเข้ามาเป็นหลักในการวางแผนและกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวทางภาวะทันสมัย (modernization) และเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการส่งออกเป็นหลัก (export-led industrialization) ซึ่งในช่วงแรกของการพัฒนาอาศัยความเจริญก้าวหน้าทางภาคการเกษตร ต่อมาได้หันกลับมาพัฒนาด้านอุตสาหกรรม แม้ว่าการพัฒนาจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจมากขึ้น แต่การพัฒนาที่เน้นการเติบโตในเชิงปริมาณ ไม่เน้นคุณภาพทำให้การพัฒนาขาดความสมดุล ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบด้วยเช่นกัน ซึ่งได้กลายเป็นปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนา เช่น ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ กล่าวคือกลุ่มคนรวยร้อยละ 20 มีส่วนแบ่งรายได้รวมกันเกินครึ่งหนึ่งของรายได้ทั้งหมด ในขณะที่คนส่วนใหญ่ร้อยละ 60 ของประเทศมีส่วนแบ่งรายได้เพียง 1 ใน 4 ของรายได้ทั้งหมดเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าผลการพัฒนามีลักษณะรวยกระจุก จนกระจาย (สรรเสรีวุฒ วรงค์ช่อม, 2546, หน้า 1) นอกจากนี้การพัฒนาระหว่างสังคมเมืองและชนบทยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและพฤติกรรมของคนไทยที่มีแนวโน้มเป็นบริโภคนิยมและวัตถุนิยมมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศ วะสี (2535, หน้า 51) ที่ว่า " การพัฒนาของประเทศต่างๆ จำนวนมากรวมทั้งประเทศไทยเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน (unsustainable development) เพราะเน้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาคเป็นสำคัญ ทำให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมสูง ขาดการพัฒนามนุษย์ ครอบครัวและสังคม เป็นเหตุให้สังคมชนบทล่มสลาย และเกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา เช่น การอพยพเข้าเมือง อาชญากรรม โสเภณี การละเมิดสิทธิเด็ก และอุบัติเหตุต่างๆ " นอกจากนี้ในภาคการเกษตรที่ปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากแบบยังชีพ (subsistence) มาเป็นแบบผลิตเพื่อการค้า (commercial) โดยเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (mono-cropping) เป็นหลัก ทำให้เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุนธรรมชาติตามระดับของการผลิตโดยรวมที่เพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมอันเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากร และเชื่อมโยงไปถึงความไม่เท่าเทียมกันในการครอบครองทรัพยากรระหว่างคนในสังคม จากภาพรวมทั้งหมดที่กล่าวมาจึงเป็นบทสรุปที่แหลมคมและตรงประเด็นของการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ที่ผ่านมามีว่า "เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน"

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2539, หน้า 181) ได้สรุปความผิดพลาดของการพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมา 3 ประการได้แก่

1. เป็นไปตามกระแสการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งมีรากฐานความคิดที่ผิดพลาดตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย
2. ดำเนินการพัฒนาด้วยการกระตุ้นแรงจูงใจที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากผู้นำหรือผู้บริหารประเทศไม่เข้าใจเพียงพอต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศที่พัฒนานำหน้ามาก่อน (ประเทศที่พัฒนาแล้วก็ไม่เข้าใจปัจจัยแห่งการพัฒนาในสังคมของตนเองชัดเจน ไม่รู้จักตัวเองแท้จริง)
3. ประชาชนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาโดยไม่มีการศึกษาที่จะเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเป็นปัจจัยที่ดีในกระบวนการพัฒนานั้น

อย่างไรก็ตามจากสภาพการณ์ที่กล่าวมา โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2550, หน้า 26) ได้อธิบายถึงการเกิดวาทกรรมและประเด็นใหม่ๆ ในการที่จะแก้ไขปัญหาจากการถูกทำลาย แบ่งแยก ความไม่ยั่งยืน ตลอดจนการถูกลดทอนอำนาจอันเป็นผลจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากเกษตรกร ประชาชนชาวบ้าน พระสงฆ์ นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ ครูอาจารย์ ตลอดจนผู้นำความคิดในสังคม ไว้ดังนี้

1. การพูดถึงการฟื้นฟูสำนึกของความเป็นชุมชนทั้งที่เป็นจริงและที่เป็นอุดมการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการเผชิญหน้ากับกระแสโลกาภิวัตน์
2. การฟื้นฟูความสามารถในการพึ่งตนเอง เพื่อเป็นเกราะป้องกันวิกฤตการณ์ที่อยู่เหนือความคาดหวัง
3. การนำคำสอนจากพุทธศาสนาที่เน้นความพอประมาณ และการยกระดับจิตวิญญาณมาเป็นเครื่องต่อสู้กับลัทธิวัตถุนิยมและการบริโภคนิยมที่เป็นโทษต่อการพัฒนาทางจิต
4. การสร้างเครือข่ายในแนวนอนเพื่อระดมความคิด แบ่งปันวิธีการและประสบการณ์

ประเทศไทยได้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศใหม่ โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ต่อเนื่องถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (2545-2549) ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่ โดยหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ทั้งในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา และผู้ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา จึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มี "คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา" และมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการทุกด้านให้เชื่อมโยงกัน ตลอดจนเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน เน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน นอกจากนี้

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ยังได้ยึดหลัก "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกันได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) เป็นแผนพัฒนาประเทศที่มีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ภายใต้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานการพัฒนาที่สำคัญของประเทศ ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549, หน้า 43) ได้อธิบายถึงยุทธศาสตร์ที่ 2 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่ให้ความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่าเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน การสร้างเสริมความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียง ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพร้อมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติ และเกื้อกูล และการสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

รัฐบาลสมัยพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ประกาศยุทธศาสตร์ประชาชนอยู่ดีมีสุข และได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2550 เห็นชอบแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัด ที่มุ่งเน้นประชาชนและครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้กลไกชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน โดยให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนเสนอของบประมาณสนับสนุนจากจังหวัด ภายใต้แผนงาน 5 เรื่อง ได้แก่ การสนับสนุนอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร การต่อยอดการผลิตและวิสาหกิจชุมชน การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสงเคราะห์ในระดับครอบครัวและการบริการพื้นฐานแก่ประชาชนซึ่งรัฐบาลได้จัดสรรเงินงบประมาณจำนวน 5,000 ล้านบาท

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ซึ่งเกิดจากการนำเสนอของตัวแทนเครือข่ายองค์กรชุมชนทั่วประเทศ ร่วมกับมูลนิธิหมู่บ้าน และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เมื่อต้นปี พ.ศ.2544 เพื่อรองรับกระแสและกระบวนการความคิดในเรื่องวิสาหกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ซึ่งต่อมาได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2548 โดยระบุเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ว่า "โดยที่เศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และโดยที่เศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน

จำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ทั้งในระดับภายในประเทศ และระหว่างประเทศ สมควรให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการและการพัฒนารูปแบบของ วิสาหกิจชุมชน อันจะยังผลให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และพัฒนาาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความ เข้มแข็ง พร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคตไม่ว่าในระดับใด รวมไปถึงการพัฒนา วิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการกิจการขนาดย่อมและขนาดกลางต่อไป จึงจำเป็นต้องตรา พระราชบัญญัตินี้” (กรมส่งเสริมการเกษตร, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2549, หน้า 20)

กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหลักในการส่งเสริมและสนับสนุน การประกอบอาชีพของประชากรในระดับรากแก้วของประเทศ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ วิสาหกิจ ชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวมีความสามารถในการประกอบอาชีพในเชิงธุรกิจได้ อย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในระดับของการพึ่งพาตนเองและระดับของการแข่งขัน โดยการ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วม รวมทั้งเปิดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนตาม ศักยภาพและความเหมาะสมของกลุ่ม ซึ่งในการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้ และจากผล การดำเนินงานของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (สลคช.) กรมส่งเสริมการเกษตร ที่ได้ใช้กลไกการปฏิบัติงานตามโครงสร้างการบริหารราชการของ กรมส่งเสริมการเกษตร คือ จากระดับนโยบายแปลงไปสู่การปฏิบัติ ผ่านส่วนกลาง คือ สลคช. และสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขต ไปยังส่วนภูมิภาค คือ สำนักงานเกษตรจังหวัด และ สำนักงานเกษตรอำเภอ โดยมีเจ้าหน้าที่ในจังหวัด คือ เกษตรตำบล หรือเจ้าพนักงานส่งเสริม การเกษตร เป็นผู้ปฏิบัติงานหลัก

แต่อย่างไรก็ตามในด้านของการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามยุทธศาสตร์ที่ กำหนด ยังไม่มีความก้าวหน้ามากนักเนื่องจากอยู่ในระยะเริ่มดำเนินการในปี 2550 ซึ่งปัจจุบัน ยังอยู่ในขั้นตอนของการพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรใน ส่วนกลางและในจังหวัด เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงแก่วิสาหกิจชุมชนต่อไป โดยโครงการ พัฒนาดังกล่าว มุ่งเน้นไปที่ทีมบูรณาการโครงการระดับจังหวัด คือเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล และเจ้าหน้าที่ธนาคารออมสิน (ธนาคารออมสิน เป็นภาคีด้านเงินทุนในลักษณะ สินเชื่อเพื่อการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน) เพื่อให้ถ่ายทอดกระบวนการในการพัฒนา วิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป ซึ่งกระบวนการ พัฒนาได้มีการจัดทำหลักสูตรการ ฝึกอบรมในเรื่องต่างๆ เช่น การเป็นผู้นำ การทำงานเป็นทีมและทำงานแบบบูรณาการและเน้น การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในชุมชน การติดต่อสื่อสาร การวิเคราะห์เชิงระบบและมองภาพองค์ รวม การวางแผนจัดทำและบริหารโครงการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง

การบริหารความเสี่ยง และการเป็นผู้ประกอบการยุคใหม่เป็นต้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2550, หน้า 1)

ปัจจุบันผลการดำเนินงานการรับจดทะเบียนเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ตั้งแต่วันที่ 17 สิงหาคม 2548 จนถึงวันที่ 30 กันยายน 2550 มีวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับอนุมัติจดทะเบียน จำนวน 47,597 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 783,663 ราย ทั้งนี้ในส่วนของจังหวัดสิงห์บุรีมีวิสาหกิจชุมชน จำนวน 173 แห่ง ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 2,395 ราย ซึ่งจากรายงานการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสิงห์บุรีพบว่าเฉพาะในอำเภอค่ายบางระจันมีจำนวนวิสาหกิจชุมชนจำนวน 32 แห่ง ได้รับการประเมินแล้วจำนวน 22 แห่งมีผลการประเมินตามลำดับคือ ระดับดี 4 กลุ่ม ระดับปานกลาง 3 กลุ่ม และระดับที่ต้องปรับปรุงมีจำนวนมากที่สุดถึง 15 กลุ่ม ซึ่งรวมถึงกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีด้วย

กลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีจุดเริ่มต้นโดยนายสมปอง พิมพ์โต ได้ศึกษาและทดลองตลอดจนได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลโพธิ์สังโฆถึงประโยชน์ของน้ำส้มกลั่นควันไม้ว่าสามารถขับไล่แมลงศัตรูพืชและใช้ป้องกันเชื้อราได้ นอกจากนั้นยังสามารถบำรุงให้ต้นพืชเจริญเติบโตได้ดีและยังทำให้พืชแข็งแรงต้านทานต่อโรคแมลงได้ด้วย ดังนั้นจึงเริ่มก่อสร้างเตาเผาถ่านขึ้นจำนวนหนึ่งเตา และทำการกลั่นน้ำจากควันไม้ที่ได้จากการเผาถ่านซึ่งได้นำมาทดลองใช้กับนาข้าวพบว่าสามารถลดต้นทุนในการผลิตจากการซื้อปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชลงได้ประมาณ 7,000 – 8,000 บาท (การทำงานจำนวน 9 ไร่) ซึ่งสามารถลดการใช้ปุ๋ยเคมีลงได้ถึง 4 กระสอบ จากเดิมการทำงานสภาพปกติที่ใช้ปุ๋ยเคมีจะใช้อยู่ประมาณ 10-13 กระสอบ นอกจากนี้ยังสามารถลดปริมาณการใช้สารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชลงได้อีกด้วย (สมปอง พิมพ์โต, 2550, ตุลาคม 22)

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวได้มีเกษตรกรที่หามาและทำไร่อ้อยมีความสนใจจึงได้มีการรวมกลุ่มเพื่อขอรับการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2549 รหัสทะเบียน 1-17-03-03/1-0004 โดยมีสมาชิกร่วมก่อตั้งรวม 17 คน โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า " กลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพร " โดยมีนายสมปอง พิมพ์โตเป็นประธานกลุ่ม และจากการดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านมาพบว่า การเข้าร่วมประชุมของสมาชิกและกรรมกรในกลุ่มยังไม่มีความพร้อมเพรียงกัน นอกจากนี้สมาชิกในกลุ่มไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น และในการดำเนินงานของกลุ่มยังไม่มีแผนงานที่ชัดเจน อีกทั้งยังประสบปัญหาแหล่งจำหน่ายสินค้ายังไม่กว้างขวาง (สมปอง พิมพ์โต, 2550, ตุลาคม 22) ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากนักวิชาการส่งเสริมเกษตรประจำตำบลโพธิ์สังโฆ นายสงฆ์ คงรอด (2550, ตุลาคม 22) ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า การดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวยังไม่มีแผนการดำเนินงาน และในเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มขาดความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อีกทั้งยังขาดทักษะทางด้านการบริหารจัดการและด้านการตลาด

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนุจรีย์ ทิวาลัย (2550) พบว่าการพัฒนากลุ่มอาชีพผู้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งกลุ่มอาชีพนำผลไม้พร้อมดื่ม(น้ำลูกสำรอง)ในจังหวัดจันทบุรีมีปัญหาและอุปสรรคในด้านการบริหารจัดการกลุ่มที่ยังไม่เป็นการร่วมกันอย่างแท้จริง ไม่มีการกำหนดแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนและขาดการติดตาม ตรวจสอบผลการดำเนินงานของกลุ่ม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบทสรุปของเสรี พงษ์พิศ (2550, หน้า 65) ที่ได้กล่าวถึงปัญหาที่สำคัญที่สุดของชุมชนในวันนี้คือ การเรียนรู้และการจัดการ ซึ่งวันนี้สังคมเปลี่ยนไปถ้าไม่ปรับการเรียนรู้และการจัดการชาวบ้านก็อยู่ไม่ได้

จากที่กล่าวมากระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนแก่วิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 จึงควรเริ่มจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการค้นหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและปัญหา กำหนดแนวทางการพัฒนา รวมทั้งเป็นกำลังหลักในการพัฒนาตนเองและชุมชน โดยที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนภายนอกชุมชนให้การสนับสนุนตามความต้องการ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในระดับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และนโยบายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของรัฐบาลโดยตรง

ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาโดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มได้พัฒนาและสั่งสมองค์ความรู้โดยกลุ่มเอง เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการดำเนินงานพัฒนากลุ่มตามที่ตั้งใจไว้ร่วมกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการวิจัยและพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นคว้นไม้สมุนไพรมันบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สังโฆ อำเภอก่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีนี้ขึ้น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ของสมาชิกในกลุ่มใน ทุกชั้นตอน อันจะนำไปสู่การยกระดับการเรียนรู้ของคนในชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบของสมาชิกในชุมชนด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากในการนำไปประยุกต์ใช้ดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

คำถามการวิจัย

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นคว้นไม้สมุนไพรมันบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สังโฆ อำเภอก่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร
2. แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นคว้นไม้สมุนไพรมันบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สังโฆ อำเภอก่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร

3. จะพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควั่นไม้สมุนไพรมันสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควั่นไม้สมุนไพรมันสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2. เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควั่นไม้สมุนไพรมันสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

3. เพื่อพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควั่นไม้สมุนไพรมันสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่บ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2. ขอบเขตประชากร ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ

2.1 ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาได้แก่

2.1.1 คณะกรรมการและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำส้มกลั่นควั่นไม้สมุนไพรมันสิงห์ใต้จำนวน 16 คน จำแนกได้ดังนี้

1) คณะกรรมการบริหาร จำนวน 5 คน

2) สมาชิก จำนวน 11 คน

2.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่

2.2.1 ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตน้ำส้มกลั่นควั่นไม้ จำนวน 1 คน

2.2.2 ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์สามต้น จำนวน 1 คน

2.2.3 เกษตรอำเภอยางชุมน้อย จำนวน 1 คน

2.2.4 เกษตรตำบลยางชุมน้อย จำนวน 1 คน

2.2.5 ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน

3. ขอบเขตเนื้อหา

กรอบในการศึกษาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย

3.1 องค์กรของชุมชน

3.2 การบริหารจัดการ

3.3 การมีส่วนร่วม

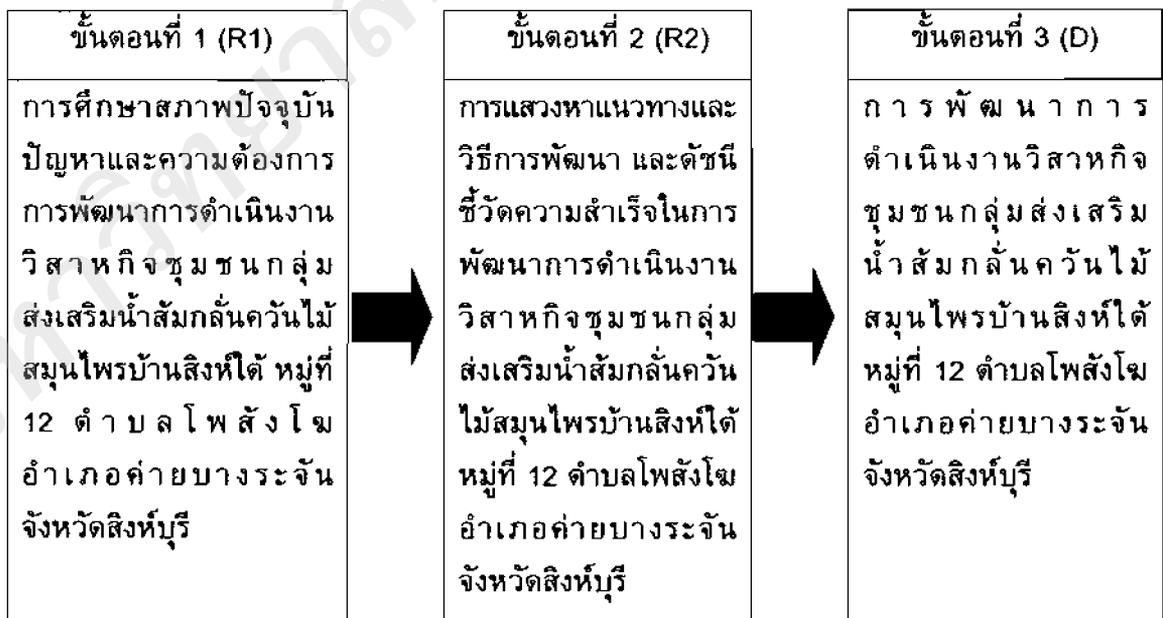
4. ขอบเขตระยะเวลา

การพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลิ่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในช่วงเดือนตุลาคม 2550 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2551

วิธีดำเนินการวิจัยและพัฒนา

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญจากผู้มีส่วนอย่างสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในทุกขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา โดยกำหนดการดำเนินงานไว้ 3 ขั้นตอน ต่อเนื่องกัน

รายละเอียดดังปรากฏในภาพ 1

ภาพ 1 ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพร หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่ดำเนินงานตามแนวทางวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย องค์การของชุมชน การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม

องค์กรของชุมชน หมายถึง สภาพการดำเนินงานของกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีตั้งแต่การจัดตั้งกลุ่ม การบริหารงาน รวมถึงการดำเนินงานของกลุ่ม ที่ดำเนินการในปัจจุบัน

การบริหารจัดการ หมายถึง การคิด การวางแผนและการดำเนินการด้านเงินทุน การผลิต การตลาด และกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา ร่วมคิด ร่วมให้ข้อมูล ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมดูแลรักษา และร่วมรับผลประโยชน์ของกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ตัวชี้วัดความสำเร็จ หมายถึง ข้อมูลที่บ่งชี้ถึงผลของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ว่าสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายตามเกณฑ์ชี้วัดที่กำหนดไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยและพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จะเป็นประโยชน์ดังนี้

1. เกิดการพัฒนาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมน้ำส้มกลั่นควันไม้สมุนไพรบ้านสิงห์ใต้ หมู่ที่ 12 ตำบลโพสังโฆ อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน

2. สามารถเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการศึกษากระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่มีรูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

3. เป็นแนวทางให้กลุ่มอื่นๆ ตลอดจนหน่วยงานและผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนากลุ่ม ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาหรือปรับใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มอื่นๆ อันจะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี